

Joseph Bakken, Tufsingdalen, med noe av utbyttet fra tiurjakt i 1930-åra. Repro: Musea i Nord-Osterdalen (36155).

Martin Jonsen Nesset

Stortør'n på Langeeggen

Ole Nygaard forteller om morfaren sin:

Forfatteren, Martin Jonsen Nesset (1884-1964), var en ivrig jeger og skytter og en av de mest markerte tolginger i sin generasjon med en mengde kommunale verv. Geværet var i flittig bruk helt til det året han døde. Nesten like glad var han i å fortelle historier og kunne underholde selskaper i timesvis. Av og til tok han også pennen fatt når han syntes historien fortjente å komme på trykk. Han skrev om de spennende dagene i 1905 da han som ung offiser var med på grensevakt mot Sverige i forbindelse med unionsoppløsningen. Men han har ikke skrevet om aprildagene i 1940, da han som kaptein hadde kommandoen over jernbanestasjonen på Elverum og så vidt unngikk å bli drept av en tysk bombe.

I historien som gjengis her, er det naturskildring og jaktglede som står i fokus. Han likte godt å lese Mikkel Fønhus, og det er vel ikke utenkelig at han hentet inspirasjon fra den store villmarksfortelleren. Den som har lest «Trollelgen», kan ikke helt unngå å se en parallell til «Stortør'n». Begge dyrene greide på nesten mystisk vis å unngå jegerne i årevis. «Stortør'n på Langeeggen» er et godt eksempel på historier jegerne likte å fortelle i tider da mytene hadde sterkere grep om menneskesinnet. Historien sto på trykk i «Kooperatøren» 15. mai 1940, og blir gjengitt uten endringer her.

Våren var kommet så brått. Det var lenge før det ble slutt på hardværet, men når det endelig slo om gikk det fort. Det ble linnt både dag og natt, snøen ble gjennomvåt, bekker sildra i alle daler og søkker og fant seg veg ned til Glåma som ble større for hver dag. Liene begynte å bli flekket, først i dalbotnen og så lenger og lenger opp mot fjellet.

Med våren begynner også fuglespillet i skogen, på setervoller og myrer. Tiuren, som allerede sist i mars begynner "å stø leken", dvs. finne seg spillplass, slo

no til for alvor på de gamle leker. Så lenge gamle folk mintes hadde det vært tiurleik på Bjørmoen, Hummelmoen og Langeeggen. I midten av nittiåra slutta den på Langeeggen og holdt til på øvre og ytre Bjørmoen, men etter århundreskiftet begynte den igjen på Langeeggen og sia har den lekt der så sikkert som våren kommer.

Det var rene feststunder når far fortalte om de spennende netter når tiuren spilte og han stilte innpå i den stille vårnatt, mest når det var "strødd" fugl som

av og til slo klunken men unnlot å ta sugingen og plutselig flytta i et anna tre, slo noen "lø" og flytta på nytt. Da vil det være en øvd jeger som kan greie å komme innpå. Eller når den ble vår ett eller annet og tverrslutta spillet. Slik kunde den sitte hele kvarteret og lenger, begynte så med enkelte knepp, så litt fortere og til slutt var trillen i full gang igjen. Da var det om å gjøre å kunne stå stille samme hva stilling en hadde.

Men når han fortalte om Stortør'n, da fikk fantasien full sving i min gutteskalle. Ansten Rønninga, Ellenspær og far hadde alle vært i kast med den, men den hadde alltid visst å komme seg unna selv om den fikk en haglladning på brukbart hold.

Denne Stortør'n var blitt en sagnfugl som det var noe uforklarlig trolsk med. Den var mye større enn alle andre tiurer på leken og var en ren tuktemester for ungfugler som kom den for nær. De fikk en omgang juling så fjæra føyk og måtte holde seg i utkanten av leken når spillet gikk som best på skaren i de lyse vårmorgener. Den var blitt så vår av alle hagl den hadde fått i skrotten, at den aldri slo mer enn tre-fire "lø", så flytta den i et annet tre og slik drev den på så det var uråd å komme inn på den. De ladde både med gråbenhagl og "høgghagl" - hagl hugget av en blykule. Men like mye hjalp det, Stortør'n spilte på Langeggen vår etter vår og var stadig frikar, og de begynte å tro at det ikke bet hagl på den.

Vårêmen hadde lagt seg over dalen i den stille vårnatt. Marka var nesten bar og den friske dampen, som ga voner om grotid og sommer, steg opp og la seg over dalbotnen. Hemen var dekket av et

lett skylag og skjønt det var midt på natta, kunde en se omrisset av Anvisåsen i nord. Over duren av Glåma kunne en høre Kloppfossen, dens brummende låt steg og falt, steg og falt, og innimellom kunde en høre låten av Bjøra som også i vårløsningen hadde fått mye vatten å føre nedover den trange Bjørdalen til Glåma.

Det knirket i en gangdør og ut kom en gutt meget forsiktig og stilt med en børse i hånda. Han så seg omkring, lukket forsiktig døra og gikk på kanten av veggen langs Nesvollan. Det dunka i brystet av spenning. No kom han da endelig på fuglelek for seg sjøl. Det var liksom bedre å gå oppover Bjørdalen for her var det ikke så stilt og hemmelighetsfullt. Bjøra gikk kvit og dundrende nedover dalen. På Bjørfallet stansa han og lydde, men det var enno for tidlig, men han så det grydde av dagen. Han så med beundring på geværet. Det var en munnladningsrifle med bene rifler og kunde brukes både til rundkule og hagl. Den var gjort av den gamle børsesmed Nils Bakken i Hodalen og det var ikke tall på alle de tiurer Jo hadde skutt med den. Over Jervåsmoen kom en røi kaklende og slo seg inn på Langeggen. Det var enno fonner han måtte gå omkring, men neafor Stallbakken tok han av veggen og gikk rett oppover egga som var bar. Ved brestet stoppa han brått. Inne på den flate egga hørtes det ut som en hop gikk og brøt små tørrkvist, knepp i knepp over hele egga. Han krøp bort til en lurvet småfuru og reiste seg opp på kne for å se innover egga. "Åh, Stortør'n." Han kunne ikke tie for det han så. På snøen gikk en flokk tiurer og spilte, det var knepp og klunk ustanselig, og midt på egga gikk en

veldig rusk med en flokk røi omkring seg, de andre holdt seg på avstand i en ring omkring. Det var som en vaksen svart sau med en flokk lam omkring seg, og så snart noen vågde seg i nærheten av hans harem, var han over dem med nebb og vingelag så fjæra føyk.

Å, for et syn. Men det var ikke råd å komme inn på snøen. En ungtiur fikk så kraftig juling at han måtte lette, kom og slo seg ned på snøen rett foran ham og fortsatte spillet. I en fart fikk han hansen spent, men børsa slang så det var uråd å få sikte, det dirret i hver nerve og han måtte få seg anegg på en kvist, tiuren spelte og enset ingenting omkring seg. Endelig smalt det, røyken la seg over den fuktige marka, men da den trakk vekk, lå tiuren der og sparket. Inne på egga gikk spillet sin gang som intet var hendt. Han gjorde noen byks innover snøen og kastet seg over tiuren. Den første spellfugl var falt og han hadde hørt og lært spillet. Men oppover Gravåsen dro hele flokken og slo seg ned i tre og topper. På en høg, tørr kragg så han Stortør'n. Den ruvende veldig mot vårhimlen.

Stortør'n spilte vår etter vår sia og ingen fikk tak i den, skjønt den var etterstrept som ingen annen. Men også den fikk til slutt sin bane.

Ellens-Pær, som ofte var i kast med den, la merke til at den alltid dro i samme retning når den fløy fra leken og så fant han ut at den spilte solspel på toppen av en stor tørtoll midt i myren oppfor Nimovolla. Han la seg med riflen mel-

lom myrtuene en klar vårnatt, og da spillet var slutt kom den og slo seg ned i toppen. Den satt litt og speidet omkring seg, sola kom opp over Gravåsen så det lyste i blått og grønt på den veldige fugl. Stuvnen reiste seg til en stor vifte, halsen tøyde seg framover og så tok den til å spille. Kneppen var dårlig men klunken var ren og klar, den slo et par "lø", satt litt og så seg omkring og tok så til på nytt. Da smaldt det. Den veldige fugl reiste seg opp, slo et par slag med vingene, men de vilde ikke bære som før, det gikk kast i kast nedover og i bakken med et dunk.

Pær sto og så på dens siste treknninger. Han hadde følelsen av at han var blitt seierherre i den mangeårige kamp mellom dem, men han syntes også han hadde mistet en gammel kjenning som han i den største spenning hadde stilt på så mang en vårnatt, og det før igjennom ham, at det hadde vært en mer ærlig kamp om han hadde fått den ved å stille innpå.

På kroppen var fjæra tufs i tufs etter alle hagl den hadde fått og det kraftige nebbet hadde krøkt seg innunder undernebbet. Den var veldig stor, men måger.

En skogens kjempe var falt, men historien om Stortør'n på Langeggen vil nok framover tia vekke spenning og jaktlyst i mang en ung gutt når den fortelles av de gamle jegere i Tolga. Det er som en opplever de gamles strev og slit for å komme ut i skogen i de lyse vårnetter og leve sammen med selve naturen slik som i århundrer før.